

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту

Фізеши О.Й.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ:
(конспект лекцій до вивчення курсу)**

Навчальне видання
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
(денної та заочної форми навчання)

Мукачево – 2024

УДК 373.2.026(075.8)

*Розглянуто та рекомендовано до друку науково–методичною радою
Мукачівського державного університету
протокол № 4 від 10 жовтня 2023 р.*

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри педагогіки дошкільної,
початкової освіти та освітнього менеджменту
протокол № 3 від 19 жовтня 2023 р.*

Рецензент

Човрій С.Ю., доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський національний університет

Фізеші О.Й. **Актуальні проблеми дидактики початкової освіти (конспект лекцій до вивчення курсу):** навчальне видання для здобувачів для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта (денної та заочної форми навчання). Мукачево: МДУ, 2023. 44 с.

Навчальне видання містить матеріали для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта (денної та заочної форми навчання) з метою їх ознайомлення з актуальними проблемами сучасної дидактики початкової освіти, формування здатності реалізовувати концептуальні засади, цілі, завдання, принципи функціонування системи початкової освіти в професійній діяльності; здатності до моделювання змісту початкової освіти відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів.

Рекомендовано для здобувачів педагогічних закладів вищої освіти, викладачів, вчителів початкових класів загальноосвітніх шкіл.

© Фізеші О.Й., 2024

© МДУ, 2024

ЗМІСТ

Вступ	4
Витяг з навчально–тематичного плану курсу «Актуальні проблеми дидактики початкової освіти»	5
1. Тема 1. Розвиток дидактики початкової освіти на початку третього тисячоліття	6
2. Тема 2. Процес навчання як базова категорія дидактики початкової освіти	9
3. Тема 3. Уміння вчитися як ключова компетенція початкової освіти	12
4. Тема 4. Актуальні проблеми змісту початкової освіти	15
5. Тема 5. Методи, технології та засоби навчання в сучасній початковій школі	19
6. Тема 6. Сучасні підходи до форм організації навчання в початкових класах	25
7. Тема 7. Актуальні проблеми контрольної-оцінювальної діяльності вчителя початкових класів	30
Контрольні питання з курсу «Актуальні проблеми дидактики початкової освіти»	34
Список рекомендованих джерел	37

ВСТУП

Актуальність навчальної дисципліни «Актуальні проблеми дидактики початкової освіти» зумовлена необхідністю підвищення якості сучасної початкової освіти, підвищення компетентнісного рівня фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Міждисциплінарні зв'язки: «Актуальні проблеми дидактики початкової освіти» має міждисциплінарний характер і базується на теоретичних напрацюваннях і практичному досвіді інших сфер педагогічної діяльності – педагогіки, дидактики, історії педагогіки, психології, методиках навчання, професійної освіти та ін.

Мега дисципліни – узагальнення та систематизація теоретичних знань з дидактики початкової освіти, пошук шляхів застосування знань у різних умовах навчання молодших учнів.

Компетентності загальні (ЗК)

- ЗК 1.** Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК 2.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК 4.** Здатність працювати автономно.
- ЗК 5.** Здатність усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку.

Компетентності спеціальні (СК)

- СК 1.** Здатність реалізовувати концептуальні засади, цілі, завдання, принципи функціонування системи освіти в професійній діяльності.
- СК 7.** Здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти.

Програмні результати навчання:

- ПРН 1.** Мати спеціалізовані уміння/навички розв'язання проблем початкової освіти, необхідні для проведення досліджень та/або провадження інноваційної діяльності з метою розвитку нових знань та процедур.
- ПРН 4.** Організовувати та управляти освітнім та виробничим процесами у сфері початкової освіти, налагоджувати співпрацю з різними соціальними інституціями, категоріями фахівців у стандартних, нестандартних та невизначених умовах.
- ПРН 8.** Об'єктивно оцінювати результати діяльності учнів та колективів у сфері початкової освіти, здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності.

**ВИТЯГ З НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУ КУРСУ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин								
	денна форма					заочна форма			
	усього	у тому числі				усього	у тому числі		
		Л	П	СРС	іспит		л	п	СРС
Змістовий модуль 1. Дидактика початкової освіти в сучасному вимірі									
Тема 1. Розвиток дидактики початкової освіти на початку третього тисячоліття.	10	2	2	6		17	2	-	15
Тема 2. Процес навчання як базова категорія дидактики початкової освіти.	12	4	2	6		17	2	-	15
Тема 3. Уміння вчитися як ключова компетенція початкової освіти.	10	2	2	6		17	2	-	15
Тема 4. Актуальні проблеми змісту початкової освіти.	12	4	2	6		17	2	-	15
Тема 5. Методи, технології та засоби навчання в сучасній початковій школі.	16	4	4	8		17	2	-	15
Тема 6. Сучасні підходи до форм організації навчання в початкових класах.	12	4	2	6		17	-	-	17
Тема 7. Актуальні проблеми контрольно-оцінювальної діяльності вчителя початкових класів.	10	2	2	6		18	-	-	18
Контрольна робота	8	-	2	6			-	-	-
Іспит	30	-	-	-	30		-	-	-
Усього годин	20	2	8	0	0	20	0		10

ТЕМА 1. РОЗВИТОК ДИДАКТИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА ПОЧАТКУ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

*«Нехай у школі панують яскрава думка,
живе слово і творчість дитини.
На цих «трьох китах» повинен стояти весь зміст,
увесь характер духовного життя,
розумового розвитку школярів»
(В. Сухомлинський)*

План

1. Предмет, завдання, функції сучасної дидактики.
2. Становлення дидактики як науки.
3. Зв'язок дидактики з іншими науками та педагогічним досвідом.
4. Початкова освіта як система.
5. Проблеми сучасних дидактичних досліджень.

Ключові слова: дидактика, педагогіка, методика, початкова освіта, система
Література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 11, 34, 36, 40, 43

***

✓ Галузь педагогіки, що розробляє теорію освіти і навчання називається дидактикою. Традиційно склалося, що дидактика дає відповідь на питання: «Що вчити?» (зміст освіти) і «Як вчити?» (процес навчання). Разом з тим, сучасна дидактика займається розробкою відповідей на питання: «Для чого вчити?» (цілеспрямованість, мотивація учіння), «Кого вчити?» («навчання впродовж життя») і «Де й коли вчити?» (форми організації освітнього професу).

✓ «Освіта» та «навчання» – ключові поняття дидактики: де освіта є метою та результатом навчання, а навчання – процесом і шляхом до освіти, що зумовлює необхідність наукового обґрунтування дидактикою та визначення оптимального обсягу змісту освіти, що забезпечить реалізацію цілей освіти на конкретно-історичному етапі розвитку людства, та виявлення закономірностей процесу навчання, що уможливить досягнення поставлених освітніх цілей.

✓ «Дидактика» перебуває в тісному взаємозв'язку з «методикою навчання», адже перша, як загальна теорія освіти та навчання, розглядає загальні положення та закономірності, що властиві навчанню всіх предметів, а друга – відображає їх у процесі навчання конкретних навчальних предметів.

✓ Завдання сучасної дидактики: окреслення педагогічних основ змісту освіти (поєднання гуманітарної, природничо-математичної та художньо-естетичної складових; теорії та практики, традицій та інновацій, національного та загальнолюдського); дослідження закономірностей і принципів навчання та активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів; розробка системи ефективного застосування методів та форм організації освітнього процесу в сучасних умовах).

***

✓ Дидактику як окрему галузь, як «загальне мистецтво всіх учити всьому» виокремлено *Я.-А. Коменським* у праці «Велика дидактика» (1633 р.). *Й.-Г. Песталоцці* як основоположник дидактики початкової освіти був прихильником природовідповідності навчання, гармонійного розвитку «всіх сил і здібностей людської природи». *А. Дістервег* акцентував на принципі культуровідповідності, особливу роль надавав самостійній роботі школярів на шляху розвитку творчої активності учнів. *Й.-Ф. Герbart* розробив основи виховуючого навчання, ключову роль відводив формуванню інтересу до навчання. *К. Ушинський* розробив дидактико-методичні засади початкового навчання, обґрунтував принцип народності в навчанні, автор підручників з навчання грамоти та читання, методичних рекомендацій для вчителів. *Д. Дьюї* акцентував на необхідності розвитку активності учнів, обстоював принцип зв'язку навчання з практикою та життям. У 50-80 рр. ХХ ст. проблеми навчання та освіти в Україні досліджували *А. Алексюк, Г. Костюк, В. Онищук, В. Помагайба, І. Федоренко, С. Чавдаров* та ін. У другій половині 80-х років актуальні проблеми дидактики розроблялися педагогами-новаторами: *І. Волковим, Є. Ільїним, С. Лисенковою, В. Шаталовим* та ін. За часів незалежності України питання дидактики стали центральними в наукових, науково-методичних працях *Н. Бібік, М. Ващуленка, О. Савченко* та ін.

***

✓ Дидактика перебуває в тісній єдності з філософськими науками, психологією, анатомією, фізіологією та шкільною гігієною, етикою, естетикою, етнографією, математикою, інформатикою та статистикою, що дозволяє їй вирішувати завдання на міждисциплінарному рівні, розглядати освіту та навчання в контексті складних соціокультурних утворень і зв'язків.

***

✓ Освіта є складною системою, що метою, змістом, структуральними навчальними планами і програмами, які базуються на попередніх рівнях освіти та прогнозують наступні. Освіта як система розглядається в трьох вимірах: *соціальному* (освіта в світі, у конкретній

державі, суспільстві, регіоні, закладі освіти тощо), *ступеневому* (дошкільна освіта, загальна середня освіта, професійна освіта, вища освіта тощо), профільному (загальна, спеціальна математична, гуманітарна, природничо-наукова, художня тощо).

***

✓ Актуальними напрямками дидактичних досліджень є: розробка цілей освіти, спрямованих на задоволення освітніх потреб усіх громадян, в тому числі й інклюзивної освіти; напрацювання теоретичних основ і методики забезпечення неперервності освіти (передшкільної та шкільної); визначення базового компоненту змісту початкової освіти та урізноманітнення варіативної складової за рахунок культурно-виробничих особливостей конкретного регіону або потреб закладу освіти; визначення критеріїв оцінювання та ефективних засобів для здійснення контрольної-оцінювальної діяльності педагога; взаємозв'язок навчання, розвитку та виховання; забезпечення диференційованого та індивідуального підходів у навчанні; поєднання різних видів роботи (індивідуальної, групової, фронтальної) у процесі навчання; розробка теоретико-методологічних та методичних засад поєднання різних організаційних форм навчання (традиційної класно-урочної, змішаної, дистанційної та ін.); дидактико-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах пандемії, військового стану тощо.

***

Завдання для самостійного опрацювання

- ❖ Опрацюйте наукову літературу з питання становлення дидактики як науки, охарактеризуйте внесок у розвиток дидактики: Я.А. Коменського, Й.Г. Песталоцці, А. Дістервега, Й.Ф. Гербарта, М. Монтесорі, Дж. Дьюї.
- ❖ Підготуйте інформаційні повідомлення про українських педагогів, що працювали над дидактичними проблемами: К. Ушинського, Т. Лубенця, Б. Грінченка, С. Русову, Я. Чепігу, В. Сухомлинського.
- ❖ Охарактеризуйте ознаки системності «початкової освіти».
- ❖ Зробіть історико-педагогічний екскурс становлення та розвитку початкової освіти в Україні.
- ❖ Визначте основні напрями сучасних дидактичних досліджень, у чому їх особливості та специфіка? Відповіді аргументуйте актуальними дослідженнями вітчизняних та зарубіжних дидактів.

ТЕМА 2. ПРОЦЕС НАВЧАННЯ ЯК БАЗОВА КАТЕГОРІЯ ДИДАКТИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

*«Щоб дитина була палко зацікавлена навчанням, їй необхідне багате, різноманітне, приваблююче, інтелектуальне життя»
(В. Сухомлинський)*

План

1. Сутність процесу навчання.
2. Структура процесу навчання в сучасній початковій школі.
3. Закони, принципи, правила процесу навчання.
4. Розвивальний потенціал початкового навчання.
5. Компетентнісний підхід як чинник модернізації освітнього процесу.
6. Актуальні проблеми організації процесу навчання.

Ключові слова: процес навчання, закономірності навчання, принципи, навчання, компетентнісний підхід, розвивальне навчання, гуманізація, емоційність навчання, диференціація, індивідуалізація навчання.

Література: 1, 2, 4, 6, 13

***

✓ *Процес навчання* – динамічна взаємодія вчителя та учнів, у ході якої здійснюється стимулювання та організація активної навчально-пізнавальної діяльності учнів з метою засвоєння системи наукових знань, умінь, навичок, розвитку та виховання особистості, формування в неї емоційно-ціннісних ставлень та досвіду творчої діяльності. Складається з двох співпроцесів: *«научіння/викладання»* (впорядкована діяльність педагога, спрямована на реалізацію цілей освіти, забезпечення управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів) та *«учіння/навчання»* (діяльність учня, спрямована на пізнання, вправлення, набуття нового досвіду поведінки та діяльності).

***

✓ Структурні компоненти процесу навчання: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-регулювальний і оцінно-результативний. *Цілі навчання* – ідеальне мисленнєве передбачення його кінцевого результату. Розрізняють загальну мету освіти, цілі навчання з окремого предмета, поурочні цілі (освітні, розвиваючі, виховні). Оволодіння навчальним матеріалом, розвиток і виховання особистості в процесі навчання відбувається за умови прояву її *високої активності в навчально-пізнавальній діяльності*, відтак учителю слід формувати в учнів потребу в учінні (підбір

наочності, яскравих прикладів і фактів, постановка проблемних питань, створення ситуацій здивування, успіху тощо). *Зміст освіти* визначається навчальними програмами та підручниками, проте педагог ретельно підбирає зміст навчального матеріалу до кожного уроку з урахуванням спрямованості пізнавальних завдань на засвоєння нових знань і практичних умінь та інтелектуальний розвиток школярів. *Операційно-діяльнісний компонент* складається з послідовності взаємопов'язаних етапів: засвоєння системи теоретичних знань; формування вмінь і навичок їх практичного застосування; повторення, узагальнення та систематизація набутих компетенцій. *Регулятивну роль* у процесі навчання забезпечує контроль за якістю оволодіння виучуваним матеріалом і спонукання учнів до самоконтролю. Контрольно-регулювальний компонент сприяє забезпеченню зворотнього зв'язку між учителем та учнем, що включає одержання першим інформації про ступінь труднощів, типові недоліки, що викликає необхідність внесення змін до методів і форм навчання тощо. *Оцінно-результативний компонент* забезпечує не тільки визначення рівня навчальних досягнень учнів, але й виступає вагомим стимулом та мотивом навчальної діяльності.

***

✓ *Закономірності навчання* виражають об'єктивні, суттєві, стійкі та необхідні для того чи іншого явища зв'язки, що при певних умовах повторюються. Закономірності процесу навчання є загальні (охоплюють своєю дією всю систему) і конкретні (дія яких поширюється на окремий аспект системи: дидактичний, гносеологічний, психологічний, соціологічний, організаційний тощо).

✓ *Дидактичні принципи* – вихідні положення, що визначають зміст, організаційні форми, методи процесу навчання відповідно до загальних цілей і закономірностей. *Правило навчання* – опис педагогічної діяльності, що базується на конкретному принципі, та розкриває окремі сторони застосування принципу навчання. Систему дидактичних принципів складають принципи: спрямованості навчання на вирішення завдань освіти, розвитку і виховання (мети освіти); науковості; зв'язку теорії з практикою, з життям; свідомості й активності; доступності; наочності; систематичності, наступності та послідовності; міцності, емоційності тощо.

***

✓ Сучасна школа спрямована на забезпечення процесу навчання як процесу інтелектуального та духовного розвитку особистості. Результатом процесу навчання є загальний розвиток особистості школяра (розвиток сприймання, спостережливості, мислення, пам'яті, мови, уяви, готовності до самоорганізації своєї розумової діяльності). Теорію розвиваючого навчання та її основні принципи розробляв Л. Занков. Процес навчання спрямований не

тільки на розвиток, але й на виховання особистості, адже процес мислення вимагає емоційно-вольової напруги, що призводить до підвищення працездатності й цілеспрямованості школяра. Виховуюче навчання забезпечується реалізацією особистісно зорієнтованим та індивідуальним підходами в освіті.

***

✓ Основною модернізації сучасної української школи є *компетентнісний підхід*, що передбачає спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових) і предметних компетентностей, і, на їх основі, – формування загальної компетентності як інтегрованої характеристики досягнень школяра.

✓ *Освітня компетенція* – сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня щодо певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно і соціально значущої продуктивної діяльності.

✓ *Компетентність* – складне особистісне утворення, що інтегрує знання, вміння, навички, особистий досвід виконання певної діяльності, ставлення до процесу і результату, створює передумови для активних самостійних дій.

***

✓ Актуальні проблеми організації процесу навчання: організація суб'єктної навчальної взаємодії з учнями; гуманізація навчання та освітнього середовища; емоційність процесу навчання; диференціація та індивідуалізація освітнього процесу.

***

Завдання для самостійного опрацювання

- ❖ Назвіть сутнісні ознаки процесу навчання. Доведіть, що процес навчання – це система.
- ❖ Охарактеризуйте структуру процесу навчання з погляду зв'язків і залежностей між структурними компонентами.
- ❖ Встановіть залежність між закономірностями, принципами та правилами навчання. Відповідь аргументуйте конкретними прикладами.
- ❖ Проведіть аналіз навчальної програми (*предмет, клас на вибір*) на предмет забезпечення реалізації особистісно-орієнтованого, системного, діяльнісного та компетентнісного підходів.

ТЕМА 3. УМІННЯ ВЧИТИСЯ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

*«Основне завдання педагога — постійно розвивати в дітей позитивне почуття задоволення учінням, щоб із того почуття виник і утвердився емоційний стан — пристрасне бажання вчитися»
(В. Сухомлинський)*

План

1. Сутність і структура уміння вчитися.
2. Розвиток в учнів процесів сприймання.
3. Мотивація учіння молодших школярів.
4. Формування структурних компонентів уміння вчитися.

Ключові слова: вміння вчитися, вікові особливості, молодший школяр, розвиток, мотив, мотивація, компоненти уміння вчитися
Література: 1, 2, 4, 6

***

✓ Важливим інструментом особистісно зорієнтованого навчання, самонавчання та саморозвитку є вміння вчитися, що потребує комплексного переосмислення своєї сутності й структури. *Уміння вчитися* належить до ключових компетентностей та інтегрує психолого-особистісні характеристики учня зі змістовою та діяльнісною основою учіння.

✓ Ключова компетентність вміння вчитися містить такі складові, як: *мотиваційну* (ставлення та прагнення до навчання), *змістову* (відомі та нові знання, цінності, уміння, навички), *діяльнісну* (способи організації виконання навчальної діяльності на різних рівнях складності), *контрольно-оцінювальну* (самоперевірка, самоконтроль досягнень, самооцінювання), *рефлексивно-корекційну* (самопізнання і самоусвідомлення своїх пізнавальних можливостей, прагнення їх удосконалення).

***

✓ *Сприймання* – психічний процес відображення предметів і явищ, що безпосередньо впливають на органи чуття. Розвинене сприймання характеризується обсягом, осмисленістю, узагальненістю, цілісністю, константністю та вибірковістю.

✓ У навчальній діяльності молодшими школярами найчастіше використовуються зорові, слухові та рухові види сприймання, оскільки саме

вони є базою для формування навичок читання, письма, розвитку просторових уявлень, музичного та образотворчого розвитку. Учителю необхідно використовувати всі потенційні можливості для розвитку сенсорики учнів, їх зорової та смислової пам'яті.

***

✓ *Мотив* є формою прояву потреби людини, спонукання до дії. Поділяються на *зовнішні* (не пов'язані з діяльністю, але впливають на її успішність – позитивне ставлення дітей до школи, допитливість, довіра до вчителя, прагнення бути дорослими) та *внутрішні* (пов'язані з процесом учіння та його результатами).

✓ Внутрішні мотиви є важливим чинником кінцевого результату процесу навчання, відтак учителю слід використовувати низку стимулів задля впливу на мотивацію школяра (суб'єкт-суб'єктна взаємодія вчителя з учнем; збагачення змісту навчання цікавим, актуальним та яскравим матеріалом; створення особистісно зорієнтованого навчально-розвивального середовища; врахування інтелектуальних потреб та інтересів школяра; стимулювання його прагнення до саморозвитку, самовдосконалення; використання методів роз'яснення значимості учіння та методів формування відповідальності при учінні тощо). Особистість учителя також виступає потужним стимулом у формуванні в молодшого школяра мотивації до навчально-пізнавальної діяльності.

***

✓ *Структурними компонентами навчальної діяльності* молодшого школяра, за О. Савченко, є: прийняття та усвідомлення мети; відбір засобів для досягнення мети; виконавські дії; самоконтроль і самооцінювання результатів; рефлексія способу виконання і результату.

✓ Важливого значення набуває *формування навчально-організаційних умінь та навичок*, серед яких: вміння організувати своє робоче місце, орієнтуватись у часі, раціонально його використовувати, що є запорукою зосередженості учня.

✓ *Планування* навчальної діяльності передбачає розумову діяльність школяра, що має на меті усвідомлення ним змісту й послідовності розумових і практичних дій, що необхідні для досягнення поставлених цілей. Важливо знати, що планування школярем навчальної діяльності буде тоді усвідомленим, коли учень розумітиме, для чого вона потрібна, власне це допоможе йому відібрати необхідні засоби для її досягнення. Ефективним прийомом, що підкреслює важливість планомірних дій, є використання

технологічних карток (зорових опор) або алгоритму дій, під яким ми розуміємо чіткий опис послідовності прийомів мислення чи розумових операцій, спрямований на виконання типових завдань.

✓ Наступним кроком є виконання учнем конкретних навчальних дій або ж *індивідуальна розумова діяльність*, виконання якої можливе за умови використання різноманітних мисленневих операцій: аналізу й синтезу, зіставлення та порівняння, узагальнення та систематизація та ін. Пізнавальні дії учнів формуються через поетапне оволодіння ними шляхом виконання різноманітних видів вправ: підготовчих, вступних, пробних, репродуктивних, творчих тощо.

✓ *Самоконтроль та самооцінювання* є важливими складовими навчальної діяльності, оскільки сприяють встановленню зв'язку між цілями, змістом роботи і діями учнів та сприяють визначенню ступеню правильності дій і результатів. Окрім того, на цьому етапі учні вчаться зіставляти поставлені цілі та одержані результати й визначати наступний план дій.

✓ У цьому контексті актуальності набуває *рефлексивна діяльність* молодших школярів, сутність якої полягає в самоаналізі й самооцінюванні своїх дій, способу мислення, почуттів. Рефлексивна діяльність безпосередньо пов'язана з необхідністю формування в молодших школярів критичного мислення, вміння мислити логічно, самостійно й творчо.

***

Завдання для самостійного опрацювання

- ❖ Доведіть, що вміння вчитися є ключовою компетентністю та необхідною умовою розвитку особистості.
- ❖ Як впливають на формування вміння вчитися вікові та індивідуальні особливості молодшого школяра?
- ❖ Які вміння учня належать до: навчально-організаційних, навчально-інформаційних, загальнопізнавальних, творчих, контрольно-оцінювальних та рефлексивно-корекційних?
- ❖ Охарактеризуйте роль підручника у формуванні ключової компетентності – вміння вчитися. Відповідь аргументуйте конкретними методами та формами роботи з книгою (*предмет, клас на вибір*).
- ❖ Які групи учнів молодшого шкільного віку потребують особливої уваги в процесі формування вміння вчитися як ключової компетентності.

ТЕМА 4. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

*«Програми в усіх школах одні й ті ж,
підручники однакові, але школи різні,
тому що різні вчителі.
Школа – це передусім учитель.
Особистість учителя –
наріжний камінь виховання»
(В. Сухомлинський)*

План

1. Розвиток змісту початкової освіти в Україні: методологічний, законодавчий та дидактичний аспекти.
2. Поняття про Державний стандарт загальної початкової освіти: мета і функції; базовий навчальний план початкової освіти; характеристика освітніх галузей.
3. Навчальні програми та підручники для початкових шкіл.

Ключові слова: зміст освіти, Державний стандарт освіти, навчальний план, навчальний предмет, навчальна програма, підручники
Література: 1, 2, 4, 6, 20, 33, 37, 41, 46, 49

***

✓ Розробка *методологічних та законодавчих аспектів* добору змісту шкільної освіти зумовлюється потребою вирішення низки проблем, пов'язаних з нерівним доступом дітей до якісної освіти, згоранням мережі закладів дошкільної освіти та малокомплектних шкіл, застарілою матеріально-технічною базою, несвоєчасним забезпечення учнів підручниками, а вчителів – методичною літературою та ін., відсутністю комплексної та системної підготовки до роботи в нових умовах та ін.

✓ Зі здобуттям Україною незалежності було прийнято низку *законодавчих документів*: Державну національну програму «Освіта. Україна ХХІ століття» (1993); Конституцію України (1996), Закон України «Про освіту» (1996, 2017); Закон України «Про загальну середню освіту» (1999, 2020); Національну доктрину розвитку освіти (2001) та ін. У Конституції України зазначається, що «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин в Україні» (ст. 11).

✓ Призначення системи шкільного навчання – зорієнтувати особистість у розмаїтті духовної і матеріальної культури людства і,

насамперед, національної, підготувати дітей до подальшої освіти, навчити вчитися. Відтак, *загальнолюдське й національне* має співвідноситись у змісті шкільної освіти як ціле і частина. Національна самобутність школи має забезпечуватися як змістом навчання, так і позакласною роботою, зв'язками з етнічним середовищем.

✓ Дидактичні засади конструювання змісту початкової освіти ґрунтуються *на принципах відбору та структурування змісту освіти*: відповідність соціальним запитам демократичного суспільства, потребам розвитку громадян як вільних особистостей; багатокомпонентність змісту освіти; взаємозв'язок навчання, розвитку та виховання; гуманітаризація та гуманізація змісту; науковість і доступність; диференціація та інтеграція.

✓ *Зміст освіти* – система наукових знань, умінь та навичок, оволодіння якими забезпечує різнобічний розвиток розумових, фізичних і творчих здібностей, формування світогляду, морально-етичних поглядів і переживань, підготовки підростаючих поколінь до життя та праці. Зміст освіти відображає соціально-цінний досвід, нагромаджений людством, до якого входять такі компоненти: *знання* як цілісна система певних фактів (поняття, терміни, факти повсякденної діяльності і науки, закони науки; теорії, які містять систему наукових знань; знання про шляхи, методи пізнання, типи і способи розумових дій; оцінні знання); *способи діяльності, досвід їх здійснення* (уміння та навички учнів); *досвід творчої діяльності* (альтернативні варіанти розв'язання проблем); *досвід емоційно-ціннісного ставлення* (формування ставлення школярів до світу, наукових знань, моральних норм, ідеалів, діяльності).

✓ На формування змісту освіти впливають *об'єктивні* (історичні та соціально-економічні фактори, що визначають потреби суспільства в освічених людях, у рівні їх підготовки; розвиток науки і техніки постійно супроводжується розробкою нових теоретичних знань) та *суб'єктивні* (державна політика в галузі освіти, методологічні позиції науки) фактори.

***

✓ *Державний стандарт* початкової освіти визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження у базовому навчальному плані початкової освіти. Передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи). Вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти визначено за такими *освітніми галузями*: мовно-літературна (українська мова, мови відповідних корінних народів і національних меншин; літератури; українська мова та

література для корінних народів і національних меншин; іншомовна освіта); математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язбережувальна; громадянська та історична; мистецька; фізкультурна.

✓ *Навчальний предмет* – педагогічно обґрунтована система наукових знань, практичних умінь та навичок, що втілюють основний зміст та методи певної науки. Відмінність навчального предмету від науки полягає в тому, що він включає лише основні положення в певній галузі знань, доступну для засвоєння учнями на конкретному етапі навчання. До змісту навчальних предметів входять такі компоненти: фактичний матеріал, що відображає ознаки, властивості предметів і явищ; узагальнені результати суспільно-історичного пізнання світу (поняття, закони, закономірності, принципи, ідеї, провідні положення, наукові теорії, правові норми); методи дослідження і наукового мислення (сприйняття, відтворення, перетворення інформації); пізнавальні завдання, спрямовані на засвоєння знань та інтелектуальний розвиток учнів.

✓ *Навчальний план* – державний документ, який визначає склад навчальних предметів, послідовність їх вивчення за роками навчання та кількістю годин на вивчення предмета в окремих класах. Принципи укладання навчального плану: спрямованість на реалізацію головних цілей освіти та виховання; системність; наступність; безперервність. Навчальні плани включають два компоненти: *державний* (забезпечує соціально-необхідний обсяг знань, умінь, навичок учнів) та *шкільний* (забезпечує варіативність освіти, врахування регіональних та індивідуальних особливостей учнів). Може бути кілька варіантів навчальних планів, які складаються на основі базового плану з урахуванням типу школи, вікових можливостей учнів, кількості навчального часу.

***

✓ *Навчальна програма* – державний документ, у якому розкривається зміст освіти з кожного навчального предмету в кожному класі і визначається обсяг та система наукових знань, умінь та навичок, якими повинні оволодіти учні. Навчальна програма складається з: пояснювальної записки (розкриває завдання вивчення навчальної дисципліни, вказується її місце в загальній системі предметів, а також містяться загальні рекомендації з методики викладання даного предмету); основної частини (вказано загальну кількість годин на вивчення предмету, їх розподіл за роками, перелік тем і розділів, які вивчаються); основних вимог до знань і умінь учнів на кінець навчального року. Принципи побудови: концентричний (один і той самий матеріал вивчається протягом усіх років і поглиблено); лінійний (передбачає логічну побудову змісту по прямій).

✓ *Підручник* – основна навчальна книга з певного предмету, створена з метою навчання, виховання та розвитку учнів певного віку. Вимоги до підручників: педагогічні (забезпечення виховання, що спонукає до навчання; відповідність сучасному рівню розвитку науки; підручник повинен розвивати мислення учнів, формувати основні прийоми розумової діяльності, а також забезпечувати підготовку до самостійного набуття знань) та методичні (відповідність підручника віковим особливостям учнів; чіткість виділення висновків, найважливіших положень і понять; наочність; завдання для самостійного опрацювання). Підручники розрізняють за характером викладу матеріалу (академічні, прикладні); за провідними методами викладу матеріалу: інформаційний, проблемний, програмований, комплексний. Кожен підручник має структуру: текст (основний, додатковий, пояснювальний), позатекстові компоненти (таблиці, вправи, ілюстрації, малюнки, фотографії). Прийоми роботи з підручником: першочитання, повторне читання, читання з переказом, підбір заголовків до тексту, складання плану, конспекту, складання схем, таблиць за текстом, конструювання висновків та узагальнень.

✓ Навчальні посібники — хрестоматії, посібники та інша література, що допомагає вчителю в підготовці до уроку.

***

Завдання для самостійного опрацювання

- ❖ Проаналізуйте особливості формування змісту освіти в історико-педагогічній ретроспективі?
- ❖ Функції та складові Державного стандарту загальної початкової освіти.
- ❖ Охарактеризуйте сутність змістових ліній освіти в Державному стандарті загальної початкової освіти.
- ❖ Порівняйте навчальні плани для закладів початкової освіти різних типів.
- ❖ Зробіть порівняльний аналіз навчальних програм для початкової освіти (О.Савченко, Р. Шиян).
- ❖ Охарактеризуйте сучасний підручник для початкової школи з дидактико-методичних позицій (предмет і клас на вибір).
- ❖ Внесок О. Савченко у розвиток змісту сучасної початкової освіти.

5. МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЗАСОБИ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

*«Відповідність методів навчально-виховній меті уроку визначає і його структуру. ... Досвід переконує: що більше методи роботи обумовлюються навчально-виховною метою уроку, то більше урізноманітнюються його структура і чіткіше узгоджується кожен його етап зі змістом навчального матеріалу»
(В. Сухомлинський)*

План

1. Поняття «метод навчання». Класифікація методів навчання.
2. Методи організації навчально-пізнавальної діяльності.
3. Вибір методів навчання.
4. Навчальні технології.
5. Засоби навчання.

Ключові слова: метод навчання, прийом навчання, навчальна технологія, класифікація методів навчання, інтерактивні методи, ігрові методи, пошукова діяльність, засоби навчання, навчальне обладнання

Література: 1, 2, 4, 6, 11, 29, 31, 49, 50

***

✓ *Метод навчання* – це спосіб упорядкованої, взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів, яка націлена на вирішення завдань освіти, розвитку та виховання (дидактичних, розвиваючих і виховних цілей). У процесі навчання спостерігається залежність між методами навчання та іншими структурними компонентами цього процесу, а саме: метод навчання є похідним від цілей, завдань, змісту, форм навчання, проте – він впливає на можливості їх практичної реалізації в процесі навчання.

✓ У структурі методів диференціюються *прийоми навчання* як елементи методу, які співвідносяться з ним як ціле та його частина: метод є способом діяльності, що охоплює весь її шлях, а прийом – це окремий крок, разова дія в реалізації методу.

✓ Методи навчання мають об'єктивну й суб'єктивну сторони. Перша – *об'єктивна* – стосується найзагальніших вимог законів і закономірностей, принципів і правил, цілей і завдань, змісту та форм навчальної діяльності, які обов'язково присутні в будь-якому методі, незалежно від того, хто його використовує. Друга – *суб'єктивна* – несе в собі «відбиток» особистості педагога, його творчості, педагогічної

майстерності, конкретними умовами та способами застосування.

✓ Сучасна дидактика налічує велику кількість найрізноманітніших *класифікацій методів навчання* як певних систем, що впорядковані за певною ознакою. Разом з тим, педагоги-практики, не вдаючись до деталізованих системних ознак, використовують ті класифікації, які є для них найбільш зручним та найчастіше використовуваними в освітньому процесі. Опираючись на методологію цілісного підходу до процесу навчання як спільної, партнерської співпраці вчителя та учнів, усі методи навчання можна класифікувати в такі групи, як: методи організації навчально-пізнавальної діяльності, методи стимулювання та мотивації учіння, методи контролю та самоконтролю в навчанні, бінарні методи навчання тощо. Зауважимо, що ефективність методу навчання визначається не його належністю або місця в тій або іншій класифікації, а від ефективності його застосування в реальному педагогічному процесі.

***

✓ Методи організації навчально-пізнавальної діяльності традиційно поділяються на такі групи:

методи навчання за джерелом передачі і сприймання інформації (Є.Я. Голант, Д.О. Лордкіпарідзе, С.І. Перовський та ін.) – словесні, наочні, практичні.

Словесні методи:

розповідь – монологічний виклад змісту навчального матеріалу, що застосовується з метою послідовного, систематизованого, доступного та емоційного повідомлення знань, що містить міркування/пояснення, аналіз і синтез, узагальнення та систематизацію фактів, прикладів тощо;

бесіда – діалогічний метод викладу навчального матеріалу за допомогою цілеспрямованих, логічно й послідовно поставлених питань, що спонукають учнів до актуалізації вже відомих знань з метою засвоєння нових знань шляхом самостійних відповідей, роздумів, висновків, узагальнень; розрізняють бесіди вступні, повідомлення нових знань (сократичні, евристичні), узагальнюючі, діагностичні.

Наочні методи:

демонстрація – наочно-чуттєве ознайомлення учнів з явищами, процесами, об'єктами в їх природньому вигляді та використовується з метою розкриття динаміки явищ і процесів, що вивчаються, ознайомлення із зовнішнім виглядом предмета або ж його внутрішньою будовою та ін. (демонстрація реальних предметів, явищ або процесів, що протікають у природних умовах (спостереження за погодою), натуральних предметів у штучному середовищі (досліди в шкільній теплиці) і навпаки – штучних

об'єктів у природному середовищі (копія механізму тощо);

ілюстрація – показ і сприймання предметів, процесів, явищ у їх символічному зображенні за допомогою карт, плакатів, портретів, фотографій, малюнків, схем, репродукцій тощо;

відеометод – наочне відображення інформації за допомогою технічних аудіовізуальних засобів (кіноапаратів, медіа- та ІКТ-технологій), що вимагає чіткої, продуманої, доцільної організації навчального процесу, якості відображуваного матеріалу, технічних засобів навчання тощо.

Практичні методи:

вправи – багаторазове виконання дій з метою формування досвіду застосування набутих знань у практичній діяльності (уміння й навички), розвитку мислення та творчих здібностей, поділяються на усні, письмові, лабораторно-практичні, виробничо-трудові та ін.;

лабораторний метод – виконання дослідно-експериментальних та пошуково-дослідницьких завдань (у початковій школі – під керівництвом учителя переважно з природничої освітньої галузі або ж комплексного характеру);

навчальна праця – застосування знань при вирішенні завдань практичного характеру (у початковій школі – технологічна та мистецька освітня галузь), що сприяє формуванню в учнів акуратності, точності, ощадливості, охайності виконання роботи та здійснюється у п'ять етапів: пояснення вчителя, показ та інструктаж, проба і виконання окремими учнями, виконання роботи, контроль і оцінка роботи учнів.

✓ *методи навчання за логікою передачі і сприймання навчальної інформації* (С.Г. Шаповаленко) – індуктивні та дедуктивні:

індуктивний метод забезпечує перехід від одиничного до загального висновку на основі знання про предмети певного класу та, з урахуванням вікових особливостей пізнавальної діяльності молодших школярів, є найбільш оптимальним для використання в початковій школі, а висновки, одержані внаслідок застосування цього методу, є переконливими, доказовими, доступними, проте його використання є неекономним у часі;

дедуктивний метод передбачає перехід від загального до одиничного, чіткий і систематичний виклад змісту навчального матеріалу, формує вміння встановлювати зв'язки й залежності, абстрагуючись від конкретного змісту, проте застосування в початковій школі є менш доцільним через вікові особливості мисленнєвої діяльності молодших школярів, а також через недостатню переконливість, спрощеність процесу навчання.

✓ *методи навчання за рівнем самостійності пізнавальної діяльності* (І.Я. Лернер, М.М. Скаткін та ін.) – репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький методи:

репродуктивний метод – знання подаються в «готовому» вигляді,

вчитель повідомляє знання і пояснює їх, а учні свідомо засвоюють, розуміють і запам'ятовують, критерієм засвоєння є правильне відтворення знань;

частково-пошуковий метод – знання учням не пропонуються в «готовому» вигляді, їх потрібно здобути самостійно, вчитель організовує пошук нових знань за допомогою різноманітних засобів (евристична бесіда);

метод проблемного викладу – вчитель пояснює шлях дослідження проблеми, розкриваючи способи її вирішення від початку до кінця, а учні спостерігають за прикладом вирішення пізнавальних труднощів, педагог поступово загострює суперечності між раніше набутими компетентностями і новими – постановка проблеми, стимулюючи учнів до засвоєння нових знань чи формування нових навичок та умінь, які потребують вирішення певних навчальних проблем;

дослідницький метод – організація спільної діяльності учителя (оперативне управління процесом, модерація та коригування) та учнів (організація самостійної пошуково-дослідницької діяльності), спрямованої на вирішення поставлених завдань (проблем) упродовж певного проміжку навчального часу.

✓ *методи навчання за ступенем педагогічного керівництва навчальною роботою* (В.І. Паламарчук, В.Ф. Паламарчук, П.І. Підкасистий та ін.) – навчальна робота під керівництвом вчителя і поза його керівництвом:

навчальна робота під керівництвом вчителя – педагог безпосередньо здійснює організацію, управління та контроль за навчальною діяльністю учнів, переважно в процесі урочної та позаурочної (предметні гуртки, факультативи тощо) діяльності;

самостійна робота учнів поза керівництвом учителя – передбачає самостійну навчальну роботу школяра, що здійснюється переважно при виконанні домашньої самостійної роботи, підготовки творчих завдань тощо, сприяє формуванню навичок та вмінь організації самостійної розумової діяльності, активності, відповідальності тощо.

***

✓ на вибір методів навчання впливає сукупність умов та чинників, серед яких: закономірності та принципи навчання, зміст і методи конкретної науки та теми предмета зокрема, цілі та завдання навчання, навчальні можливості учнів (вікові, рівень підготовленості, особливості учнівського колективу), зовнішні умови (географічні, виробниче оточення); можливості вчителів (педагогічний досвід, рівень підготовки, знання типових ситуацій процесу навчання). Обираючи той чи інший метод навчання, учителю необхідно одночасно враховувати багато залежностей: методи, загальні умови, випадкові (невідомі) причини, величину і спрямованість впливу яких не можна передбачити завчасно.

***

Навчальна технологія – впорядкована сукупність дій і операцій, послідовність яких забезпечує цілісну систему управління навчальною діяльністю учнів з метою набуття ними чітко визначеного навчального результату (О.Я. Савченко). Технологічний підхід передбачає проектування та здійснення системи дій учителя та учнів, спрямованих на досягнення чітко визначеної мети шляхом послідовного та неухильного виконання конкретних навчальних дій в умовах оперативного зворотного зв'язку. Умовами ефективності навчальних технологій є їх цілеспрямованість, керованість і вимірюваність результату, відтворюваність.

✓ «Технологія» і «методика»: технологія має чіткі процесуальні характеристики, опис що і як потрібно робити, щоб кожний учитель при використанні технології досяг результату, може змінюватися тільки на етапі корекції, а методика – передбачає різноманітність способів досягнення мети, які допускають внесення змін і не забезпечують гарантовано очікуваного результату.

✓ Технологічний підхід найчастіше використовується для формування в молодших школярів умінь і навичок: читацьких, орфографічних, трудових, образотворчих та ін.), характеризується «гнучкістю» (технології змістового узагальнення (Д. Ельконін, В. Давидов), поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, О. Савченко), опорних схем (В. Шаталов), технологія випереджувального навчання (С. Лисенкова), диференційованого навчання (С. Логачевська), технології інтерактивного навчання, ІКТ та ін.).

✓ Алгоритм для вчителя щодо застосування навчальних технологій рекомендується керуватися алгоритмом: аналіз навчальної ситуації й визначення її мети в контексті завдань предмета (мети уроку); чітке визначення змісту й структури очікуваного результату засвоєння навчального матеріалу; прогнозування кроків навчальної діяльності учнів для досягнення очікуваної мети; передбачення способів зворотнього зв'язку з учнями під час застосування технології та способів корекції досягнень; передбачення процедури оцінювання навчальних досягнень учнів; рефлексія вчителя щодо визначення ефективності обраної технології.

***

✓ Засоби навчання – допоміжні матеріально-технічні засоби, що виконують специфічні дидактичні функції. Розрізняють: за особливостями використовуваного матеріалу (словесний, образотворчий, конкретні мовні одиниці та схематичний показ); за видом сприйняття (зорові, слухові, наочно-слухові, аудіо, візуальні та аудіовізуальні); за способом передачі матеріалу (за

допомогою технічної апаратури чи без неї – традиційним способом; в статиці чи динаміці; готові таблиці та матеріали для їх складання; картини, моделі, кінокадри, плівки); за організаційними формами роботи з ними (фронтальна – на основі демонстраційних засобів та індивідуальна – на основі розданого учням образотворчого матеріалу).

✓ При використанні наочних засобів навчання потрібно: враховувати пізнавальні закономірності навчальної діяльності учнів, їх підготовленість до сприймання і засвоєння навчального змісту аудіовізуальними засобами; забезпечити відповідність між змістом і освітнім завданням уроку, застосування різних методичних прийомів, спрямованих на розвиток пізнавальних можливостей учнів.

✓ Методика використання засобів навчання передбачає: аналіз змісту та цілей уроку, логіки викладу навчального матеріалу; визначення обсягу та особливостей знань, які повинні засвоїти учні (уявлення, факти, поняття, правила тощо), необхідності демонстрування предмета, явища або їх зображення; відбір та аналіз засобів навчання, визначення їх відповідності змісту і меті уроку; визначення методів і прийомів для активної пізнавальної діяльності учнів тощо. Ефективному використанню засобів навчання сприяє наявність відповідного матеріально-технічного забезпечення та відповідних навичок педагогів з використання технічних засобів навчання.

***

Завдання для самостійного опрацювання

- ❖ Які види класифікації методів навчання існують у сучасній дидактиці? Що спільне і що відмінне в них?
- ❖ Оберіть тему з будь-якого навчального предмету (клас на вибір) та спробуйте найбільш оптимальні методи, які ви оберете на етапі засвоєння теоретичного матеріалу, етапі формування практичних умінь та навичок, на етапі узагальнення та систематизації. Обрунтуйте свій вибір.
- ❖ Розкрийте сутність навчальних технологій, які найчастіше використовуються в освітньому процесі сучасної початкової школи.
- ❖ Доведіть твердження: «Проектна діяльність інтегрує різні методи». Доведення проілюструйте.
- ❖ У чому цінність дидактичної гри? Які педагогічні умови її ефективного застосування.

ТЕМА 6. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

*«Урок – дзеркало загальної і педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його світогляду й ерудиції»
(В. Сухомлинський)*

План

1. Поняття про форми навчання.
2. Урок як основна форма організації процесу навчання.
3. Типи і структура уроків.
4. Підготовка до уроку.
5. Методика проведення навчальних екскурсій.
6. Домашня самостійна робота учнів.
7. Дидактичні особливості інтегрованих уроків.

Ключові слова: форми навчання, урок, типи уроків, структура уроку, підготовка до уроку, інтегрований урок, екскурсія, домашня самостійна робота,
Література: 1, 2, 4, 6, 11, 49, 50

***

✓ *Форма організації процесу навчання* – зовнішній вияв узгодженої діяльності вчителя та учнів, що здійснюється в певному порядку та режимі. Класифікуються за: кількістю учнів (масові, колективні, групові, мікрогрупові, індивідуальні), місцем навчання (шкільні (урок, робота в майстерні, на пришкольній ділянці, в лабораторії тощо) та позашкільні (екскурсія, домашня самостійна робота), дидактичною метою (форми теоретичного (лекція, факультатив, конференція; комбінованого: урок, семінар, домашня робота) та практичного навчання (практикуми; трудового навчання: праця в майстернях, у спеціальних класах, на пришкольніх ділянках); за тривалістю часу навчання (класичний урок – 35-40-45 хв, спарені заняття – 90 хв, спарені скорочені заняття – 70 хв, уроки «без дзвінків»), за способом здійснення (аудиторна, дистанційна (синхронна, асинхронна), змішана). Історична ретроспектива форм організації процесу навчання представлена белл-ланкастерською формою, Дальтон-планом, мангеймською формою, планом Трампа, бригадно-лабораторною та класно-урочною формами.

***

✓ Класно-урочна форма організації процесу навчання залишається провідною в сучасній початковій школі, ключовим компонентом якої є *урок* – цілісна, логічно-структурована система організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, на якому реалізується досягнення триєдиної (дидактичної, розвивальної, виховної) мети у класі, що складають учні приблизно однакового вікового та інтелектуального рівня розвитку, де вчитель відіграє ключову роль в організації та управлінні навчально-пізнавальною діяльністю учнів, що здійснюється в сталому режимі й за сталою структурою. У структурі уроку відображаються основні структурні компоненти процесу навчання: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольний-регулювальний та оцінно-результативний.

✓ До сучасного уроку висуваються такі вимоги: *загальні* (врахування закономірностей освітнього процесу; оптимальне поєднання та реалізація дидактичних принципів; особистісно-орієнтований, практико-орієнтований, діяльнісний та компетенсний підходи; діагностика, прогнозування, проектування та планування кожного уроку); *дидактичні* (визначення освітніх завдань кожного уроку; раціональне визначення змісту уроку; використання різноманітних технологій пізнавальної діяльності; раціональне поєднання форм і методів навчання; творчий підхід до побудови структури уроку; забезпечення зворотного зв'язку, контролю й управління); *розвиваючі* (формування та розвиток позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності, творчої ініціативи й активності; урахування рівня розвитку та психічних властивостей учнів, проектування «зони найближчого розвитку»; стимулювання нових якісних змін в інтелектуальному, емоційному та соціальному розвитку учнів); *виховні* (визначення виховного потенціалу змісту навчального матеріалу та діяльності на уроці; формування в учнів життєво необхідних рис та якостей (старанності, відповідальності, самостійності, охайності, працездатності; формування світоглядної, моральної, правової, політичної, художньо-естетичної, економічної, екологічної культури; співробітництво і партнерство з усіма учасниками освітнього процесу). Також до сучасного уроку висувається ще низка організаційних, психологічних, управлінських, санітарно-гігієнічних вимог.

***

✓ Найбільш використовуваною в сучасній дидактиці початкової освіти є типологія уроків за провідною дидактичною метою, що реалізується в процесі його проведення (В.О. Онищук та ін.). *Тими уроків* у сучасній початковій школі: урок засвоєння нових знань; урок формування вмінь та навичок; урок застосування знань, умінь та навичок; урок узагальнення та систематизації знань, умінь та навичок; урок контролю та корекції знань, умінь та навичок; комбінований урок. Спостереження за практичною діяльністю доводять, що 80 % уроків, що проводяться в початковій школі – це

комбіновані уроки, які називаються через комбінування різних дидактичних цілей та їх реалізація в межах одного року (наприклад: засвоєння нових знань, формування практичних умінь та навичок, узагальнення та систематизація тощо). Кожен урок має свою структуру, що передбачає певну послідовність етапів уроків (макроструктура), їх внутрішні та зовнішні зв'язки. Послідовність та відбір макроструктури уроку залежить від типу уроку, тобто від дидактичної цілі, яка є провідною. У структурі кожного етапу уроку є внутрішня структура (мікроструктура), що наповнюється найдоцільнішим добром методів, прийомів і засобів навчання, необхідних для вирішення поставлених навчальних завдань. Сучасний вчитель може вільно обирати структуру уроку.

✓ До найважливіших макроструктурних компонентів уроку належать: *організація учнів* (залучення учнів до роботи, активізація та мотивація до навчальної діяльності, що забезпечується динамічним, бадьорим початком уроку); *повторювально-навчальна робота* (організація індивідуального усної/письмової, фронтальної/індивідуальної перевірки засвоєного матеріалу, перевірка домашнього завдання, що поєднується з актуалізацією знань, навичок і вмінь, які повинні стати опорою для засвоєння нових); *повідомлення теми та завдань уроку* (чітке формулювання теми, визначення завдань та очікуваних результатів навчальної діяльності); *сприймання, осмислення і засвоєння (запам'ятовування) нового матеріалу* (забезпечується логікою та поетапністю процесу навчання: при первинному сприйманні учні усвідомлюють і запам'ятовують основні факти, події, ознаки, властивості предметів, явищ, процесів, відомості про те, коли, що і як відбувалось, до яких наслідків призвело; після первинного ознайомлення з новим матеріалом і усвідомленням зовнішніх ознак та властивостей здійснюється його поглиблене вивчення (засвоєння понять, встановлення смислових причинно-наслідкових зв'язків і залежностей тощо); *узагальнення і систематизація знань* (визначення послідовності та підпорядкованості вивчених на уроці і засвоєних раніше споріднених понять на основі встановлених між ними істотних зв'язків і взаємозалежностей, визначення місця виучуваного поняття в системі наявних знань тощо); *підсумки уроку* (співставлення засвоєного із очікуваними результатами); *домашнє завдання* (див. нижче). Зазначимо, що на кожному з визначених макроструктурних компонентів уроку повинен бути присутнім стимуляційно-мотиваційний компонент, який сприятиме формуванню позитивної мотивації до навчально-пізнавальної діяльності впродовж усього уроку.

***

✓ Результат уроку, досягнення поставлених цілей залежить від ретельності підготовки до його проведення. Під підготовкою до уроку розуміємо відбір найбільш оптимальної організації освітнього процесу, що в

конкретних умовах забезпечить кінцевий результат. Цей процес здійснюється в три етапи: *діагностика* (уточнення всіх обставин проведення уроку (можливостей учнів, мотивів їхньої діяльності та поведінки, інтересів і здібностей, запитів і нахилів, рівня підготовленості, характеру навчального матеріалу, його особливостей, структури уроку; аналіз витрат часу в межах макроструктурних компонентів); *прогнозування* (оцінка різних варіацій проведення майбутнього уроку і вибір з них найоптимальнішого); *планування* (складання плану уроку, що включає назву теми уроку, цілі та завдання освіти, виховання і розвитку учнів; структуру уроку з вказівкою послідовності його етапів і приблизного розподілу часу за ними; зміст навчального матеріалу; методи і прийоми роботи учителя в кожній частині уроку; навчальне обладнання, необхідне для проведення уроку; домашнє завдання).

***

✓ *Експерсії* в початкових класах є важливою формою організації освітнього процесу. Експерсія є багатофункціональною, може мати загальноосвітню або тематичну спрямованість, її результати можна використовувати на різних уроках (читання, ознайомлення з навколишнім, природознавства, малювання тощо). Поділяються на: програмні і позапрограмні; тематичні; виробничі; історичні і краєзнавчі; біологічні; мистецькі; комплексні; вступні; поточні; підсумкові. У початкових класах корисно проводити експерсії з математики і трудового навчання з елементами практичної роботи на місцевості. Проведення уроку-експерсії передбачає три етапи: перший етап – підготовка до експерсії (збір інформації про об'єкт експерсії, визначення об'єктів спостереження, безпечного маршруту пересування до місця експерсії, необхідних речей для проведення експерсії); другий етап – проведення експерсії (проводиться за наперед складеним планом, організація експерсійних спостережень, розв'язання проблемних завдань тощо); третій етап – післяексперсійна робота (закріплення результатів експерсії, застосування нових знань, вражень у різноманітній діяльності – узагальнююча бесіда, складання усних розповідей, написання творів, оформлення тематичних альбомів або колекцій, гербаріїв, малювання, виготовлення саморобок з природного матеріалу, складання задач тощо).

***

✓ *Домашня самостійна робота* є невід'ємною частиною навчального процесу, її виконання передбачає: закріплення, поглиблення та розширення знань, умінь і навичок; підготовку учнів до активного сприймання нового матеріалу; формування вмінь і навичок самостійної праці. З упровадженням Концепції «Нова українська школа» виконання домашніх завдань у початковій школі є обов'язковим. Зокрема, це стосується 1-2

класів. Разом з тим, учні 3-4 класів повинні поступово готуватися до навчання в основній школі, відтак доцільно формувати навички самостійної навчальної роботи в позаурочний час, а саме – під час виконання домашніх завдань. Як правило, молодшим школярам задаються додому тренувальні завдання, також доцільними є творчі завдання, які стимулюють їхню пошукову діяльність, пробуджують допитливість і фантазію. Домашні завдання виправдовують свою функцію лише за самостійного їх виконання учнями.

***

Важливим напрямом змістового оновлення уроків у початкових класах є інтеграція навчального матеріалу з кількох навчальних предметів, об'єднаних навколо однієї теми, що сприяє інформаційному збагаченню сприймання, мислення і почуттів учнів за рахунок залучення цікавого матеріалу, що дає змогу пізнати явище, поняття з різних сторін та досягти цілісності знань (О.Я. Савченко). Інтеграція змісту шкільної освіти може бути повною або частковою. Проведення інтегрованих уроків потребує дуже високого професіоналізму, ерудиції вчителів, ретельного продумування змісту й структури уроку.

***

Завдання для самостійного опрацювання

- ❖ Зробіть аналіз особливостей форм організації процесу навчання в історичній ретроспективі та проведіть паралелі з сучасними організаційними формами навчання. Визначте спільне, відмінне, особливе.
- ❖ Розробіть конспект комбінованого уроку (*предмет, клас на вибір*) та проаналізуйте залежність та взаємозв'язок між макроструктурними компонентами, внутрішніми зв'язками мікроструктурних компонентів.
- ❖ Відвідайте урок вашого колеги та проведіть аналіз відвіданого уроку з урахуванням вимог, що ставляться до сучасного уроку в початковій школі.
- ❖ Згідно навчальної програми з навчального предмету «Я досліджую світ» вам потрібно організувати екскурсію в природу. Розробіть план-проспект екскурсії та встановіть можливості використання екскурсійного матеріалу з інших навчальних предметів.
- ❖ «Міжпредметні зв'язки» та «інтегрований урок» – одне й те ж саме чи різні поняття? Відповідь аргументуйте.

ТЕМА 7. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНТРОЛЬНО-ОЦІНЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

*«У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися»
(В. Сухомлинський)*

План

1. Функції та принципи контролю оцінювання.
2. Види, форми та методи контролю та оцінювання.
3. Оцінювання та критерії оцінювання в сучасній початковій школі.

Ключові слова: контроль, оцінювання, види, форми, методи контролю, оцінка

Література: 1, 2, 4, 6, 12, 31, 32

***

✓ Актуальним у сучасній дидактиці початкової освіти залишається питання діагностики навчальних досягнень молодших школярів, що здійснюється шляхом контрольної діяльності вчителя. Так, структурування навчальних досягнень за очікуваними результатами (учень знає, розуміє, знаходить, визначає, застосовує, оцінює тощо) є орієнтиром для здійснення контрольної діяльності вчителя у визначенні об'єктів контролю, часу його здійснення, змісту перевірки тощо. Контроль за навчальними досягненнями молодших школярів, насамперед, забезпечує зворотній зв'язок між учителем і учнями. Змістом контролю є виявлення, вимірювання та оцінювання навчальних досягнень учнів, які структуровані у програмах, і представлені у вимогах до здійснення контролю та оцінювання за предметами.

✓ *Об'єктами контролю* у процесі початкового навчання є предметні компетентності: знання про предмети і явища навколишнього світу, взаємозв'язки і відношення між ними; вміння та навички застосовувати засвоєні знання; досвід творчої діяльності; ціннісні ставлення.

***

✓ *Функції контролю і оцінювання* навчальних досягнень учнів є: мотиваційна, діагностувальна, коригувальна, прогностична, навчально-перевірочна, розвивальна, виховна. Контроль та оцінювання в процесі навчання молодших школярів є одним із важливих засобів мотивації і стимулювання їх

навчально-пізнавальної діяльності, адже оцінка в поєднанні з іншими мотивами учіння сприяє розкриттю перспектив успіху дитини, створює та підтримує позитивний емоційний настрій, стимулює бажання вчитися та сприяє формуванню адекватної самооцінки. Діагностувальна функція контролю дає змогу виявити прогалини і помилки в знаннях і вміннях відповідно до поставлених цілей, з'ясувати причини їх виникнення з метою подальшої корекції навчально-пізнавальної діяльності школярів та способів управління нею. Результати контролю використовуються з метою прогнозування шляхів удосконалення методики навчання предмета в цілому, передбачення засобів удосконалення результатів навчальних досягнень окремих учнів. Навчально-перевірна функція контролю сприяє оволодінню різними способами мислительної діяльності школярів, формуванню вмінь використовувати різні способи осмислення, усвідомлення та закріплення набутих знань та вмінь (за зразком, за аналогією, у нових ситуаціях). Окрім того, контроль сприяє розвитку волі, уваги, мислення, пам'яті, мовлення учнів, їх пізнавальної активності і самостійності, а об'єктивно і методично правильно організований контроль розвиває пізнавальний інтерес і формує важливі якості особистості (відповідальність, акуратність, самостійність тощо).

***

✓ **Принципи контролю й оцінювання:** *об'єктивності* (наявність вимог до навчальних досягнень учнів з кожного предмета, застосування науково обґрунтованих критеріїв оцінювання навчальних досягнень); *систематичності* (здійснення контролю на всіх етапах процесу навчання, необхідність контролю за кожним учнем на кожному уроці у зв'язку з психологічними особливостями розвитку пізнавальних процесів);

***

✓ **Види контролю:** поточний, періодичний, тематичний, семестровий, річний; державна підсумкова атестація, педагогічний моніторинг. Вибір видів контролю (перевірки й оцінювання), їх зміст, послідовність, взаємозалежність, час проведення визначаються специфікою навчальних предметів:

поточний контроль здійснюється в процесі поурочного вивчення теми (встановлення стану розуміння і первинного засвоєння учнями окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем уроків, закріплення знань, умінь і навичок, їх актуалізація перед вивченням нового матеріалу);

періодичний контроль передбачає перевірку, що здійснюється періодично, шляхом організації фронтальної та індивідуальної діяльності

школярів, періодичність та вимоги до її змісту, оцінювання й обліку результатів конкретизуються в рекомендаціях з окремих предметів;

тематичний контроль здійснюється після опанування програмової теми чи розділу та спрямований на виявлення та оцінювання рівнів оволодіння певною, достатньо завершеною частиною навчального матеріалу відповідно до структурних елементів предметної компетентності;

державна підсумкова атестація проводиться з метою визначення відповідності освітнього рівня учнів 4-х класів вимогам Державного стандарту початкової загальної освіти та готовності школярів навчатися в основній школі;

педагогічний моніторинг – постійне спостереження за певним процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату чи попереднім припущенням, результатом якого є очікування певного стану чи прогноз розвитку певних об'єктів, процесів, явищ. Розрізняють шкільний, районний, обласний, національний, міжнародний моніторинг.

***

✓ *Методи контролю* – способи взаємопов'язаної діяльності вчителя і учнів, спрямовані на виявлення та вимірювання змісту і рівня навчальних досягнень кожним учнем і класом в цілому. Розрізняють методи: *усної* (бесіда, розповідь учня), *письмової* (самостійні і контрольні роботи, твори, перекази, диктанти, графічні завдання тощо), *практичної* перевірки (дослід, практична робота, спостереження, заповнення таблиць, побудова схем, моделей, перфокарт тощо), *тестового контролю*.

***

✓ *Форми контролю* – способи організації перевірки навчально-пізнавальної діяльності учнів: індивідуальна, взаємоперевірка, групова, фронтальна.

***

✓ *Оцінювання* – процес встановлення рівня навчальних досягнень учня в оволодінні змістом предмета відносно вимог чинних програм. Оцінювання є складовою контролю, а педагогічна оцінка – його результатом. Оцінка виражається в оцінних судженнях і висновках учителя, які є її якісними (словесними) показниками, або в балах, тобто кількісними показниками.

***

✓ *Критерії оцінювання* – реальні, точно обрані ознаки, величини, що виступають вимірниками досягнень учнів відповідно до певних об'єктів оцінювання: якість знань (міцність, повнота, глибина, узагальненість, системність, дієвість), сформованість предметних умінь і навичок, способів навчальної діяльності (виконання за зразком, за аналогією, в нових ситуаціях); володіння досвідом елементарної творчої діяльності (частково-пошуковий і пошуковий рівні); володіння досвідом емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до самого себе.

✓ Рівні навчальних досягнень учнів початкових класів: початковий, середній, достатній, високий.

***

Завдання для самостійного опрацювання

- ❖ Сформулюйте правила для вчителя щодо здійснення оцінної діяльності в початковій школі.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З КУРСУ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ»

1. Поняття про дидактику.
2. Історія розвитку дидактики: Я.А. Коменський.
3. Історія розвитку дидактики: Й.Г. Песталоцці.
4. Історія розвитку дидактики: А. Дістервег.
5. Історія розвитку дидактики: Й.Ф.Герbart.
6. Історія розвитку дидактики: К.Д.Ушинський.
7. Історія розвитку дидактики: Д.Дьюї.
8. Історія розвитку дидактики: О. Савченко.
9. Історія розвитку дидактики: В. Сухомлинський.
10. Проблеми сучасних дидактичних досліджень.
11. Освіта як багатоаспектне поняття.
12. Основні тенденції сучасної освіти.
13. Основні завдання дидактики.
14. Суть процесу навчання.
15. Процес навчання як система.
16. Актуальні проблеми організації процесу навчання: гуманізація освіти.
17. Актуальні проблеми організації процесу навчання: емоційність процесу навчання.
18. Актуальні проблеми організації процесу навчання: диференціація та індивідуалізація навчання.
19. Цілі процесу навчання.
20. Стимулювання процесу навчання .
21. Зміст навчального процесу.
22. Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів.
23. Контроль і регулювання навчально-пізнавальної діяльності.
24. Оцінка і самооцінка якості оволодіння виучуваним матеріалом.
25. Формування структурних компонентів умінь вчитися.
26. Розвивальний потенціал початкового навчання.
27. Структура процесу навчання в сучасній початковій школі.
28. Мотивація учіння молодших школярів. Розвиток в учнів процесів сприймання.
29. Вікова та індивідуальна характеристика молодших школярів.
30. Сутність і структура умінь вчитися.
31. Поняття про зміст освіти. Фактори, що впливають на визначення змісту освіти.
32. Історико-педагогічні аспекти формування змісту початкової освіти.
33. Розвиток змісту початкової освіти в Україні: методологічний, законодавчий та дидактичний аспекти.
34. Основні компоненти змісту навчання.

35. Поняття про Державний стандарт загальної початкової освіти: мета і функції.
36. Поняття про Державний стандарт загальної початкової освіти: характеристика освітніх галузей.
37. Навчальний предмет.
38. Навчальний план.
39. Навчальна програма.
40. Підручники та навчальні посібники.
41. Історія проблеми визначення закономірностей навчання.
42. Класифікація закономірностей навчання.
43. Поняття про принцип, правило навчання.
44. Принцип спрямованості навчання на вирішення завдань освіти, розвитку і виховання (мети освіти).
45. Принцип науковості.
46. Принцип зв'язку теорії з практикою, з життям
47. Принцип свідомості й активності.
48. Принцип доступності
49. Принцип наочності
50. Принцип систематичності і послідовності
51. Принцип міцності.
52. Поняття про методи навчання. Класифікація методів навчання.
53. Методи навчання за джерелом передачі і сприймання інформації.
54. Словесні методи навчання.
55. Наочні методи навчання.
56. Практичні методи навчання.
57. Робота з книгою у початкових класах.
58. Класифікація методів за логікою передачі і сприймання навчальної інформації.
59. Класифікація методів за рівнем самостійності пізнавальної діяльності.
60. Методи стимулювання і мотивації учіння.
61. Методи контролю і самоконтролю.
62. Методи формування в молодших школярів досвіду пошукової діяльності.
63. Ігрова діяльність як метод навчання та розвитку.
64. Інтерактивні методи і прийоми навчання.
65. Навчальні технології.
66. Вибір методів навчання.
67. Засоби навчання: види, вимоги до застосування.
68. Поняття про форми навчання. З історії форм організації навчання.
69. Урок як основна форма організації навчального процесу в початковій школі.
70. Урок засвоєння нових знань: мета та структура.
71. Урок формування вмінь та навичок: мета та структура.

72. Урок застосування знань, умінь та навичок: мета та структура.
73. Урок узагальнення та систематизації знань, умінь: мета та структура.
74. Урок контролю та корекції знань, умінь: мета та структура.
75. Комбінований урок: мета та структура.
76. Дидактичні особливості інтегрованих уроків.
77. Дидактичні особливості організації уроків у 1 класі.
78. Підготовка до уроку.
79. Самоаналіз уроку.
80. Допоміжні форми навчання.
81. Методика проведення навчальних екскурсій.
82. Домашня самостійна робота учнів.
83. Контроль і оцінка як педагогічні категорії.
84. Компетентнісний підхід як чинник модернізації освітнього процесу.
85. Види контролю та оцінки підготовленості учнів.
86. Форми контролю та оцінки підготовленості учнів.
87. Методи контролю та оцінки підготовленості учнів.
88. Оцінка знань, навичок і вмінь.
89. Дидактичні вимоги до організації контрольної-оцінювальної діяльності вчителя.
90. Концептуальне та нормативне забезпечення контрольної-оцінювальної діяльності вчителя початкових класів у сучасній українській школі.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Методичне забезпечення

1. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2012. 504 с.
2. Фізеші О.Й. Дидактика з методикою викладання у вищій школі: навчально-методичні матеріали до вивчення курсу для студентів освітнього ступеня «магістр» спеціальності 013 Початкова освіта: навчально-методичний посібник. Мукачево: МДУ, 2018. 72 с.
3. Фізеші О.Й. Навчально-методичні матеріали з курсу «Педагогіка» (розділ «Основи педагогіки») для студентів педагогічних спеціальностей: Навч. Посібник. Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2008. 64 с.
4. Фізеші О.Й. Навчально-методичні матеріали з курсу «Педагогіка» (розділ «Дидактика») для студентів педагогічних спеціальностей: Навч. Посібник. Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2008. 96 с.
5. Фізеші О.Й. Основи педагогіки з методикою викладання у вищій школі: навчально-методичні матеріали до вивчення курсу для студентів освітнього ступеня «магістр» спеціальності 013 Початкова освіта: навчально-методичний посібник. Мукачево: МДУ, 2018. 67 с.
6. Фізеші О.Й. Педагогіка: Основи педагогіки. Дидактика. Теорія та методика виховання: навчальний посібник. К: Кондор-Видавництво, 2014. 390 с.

Наукова література

7. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної педагогіки. К.: Знання, 2008.
8. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. К.: Академвидав, 2007. 616 с.
9. Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. К., «Освіта України», «КНТ», 2008. 528 с.
10. Зайченко І.В. Педагогіка: підручник. 3-тє видання, перероблене та доповнене. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. 608 с.
11. Малафійк І.В. Дидактика: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2005.
12. Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти: Навч. посібник. К.: Слово, 2010.
13. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. 528 с.
14. Fizeshi O. Language discussions and their influence on the educational and pedagogical processes of Transcarpathia in the 20-30s of the XX-th century. *Гірська школа Українських Карпат*. 2022. № 27. 196 с. С. 73-77. URL:

15. Fizeshi O. The influence of language policy on the formation of a network of primary education institutions of Transcarpathia within the Austrian-Hungarian empire. *Гірська школа Українських Карпат*. Вип. 25. 2021. 148 с. С.42-48.
16. Fizeshi O. The Peculiarities of Preparation of Masters for Teaching of the Pedagogical Disciplines in the Institutions of Higher Pedagogical Education. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, Volume 12, Issue 4. P. 103-117.
17. Kononenko V, Ostapchuk Y., Fizeshi O, Humeniuk I., Rozman I. Improving the Legal Support of Linguistic and Cultural Aspects of Language Learning at School Mejorar el apoyo legal de los aspectos lingüísticos y culturales del aprendizaje de idiomas en la escuela. *Cuestiones Políticas: Abril-Junio 2023*. Vol. 41 Núm. 77 (2023). 874 p. P. 50-60.
18. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник. К.: Академія, 2002.
19. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
20. Закон України «Про загальну середню освіту» К., 2020.
21. Закон України «Про освіту». К., 2017.
22. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. К., 1997.
23. Концепція розвитку педагогічної освіти. К., 2018. 25 с.
24. Короткий словник актуальних педагогічних термінів / упор. Н.М. Флегонтова. К.: КНУТД, 2013. 55 с.
25. Кузьмінський А.І. Педагогіка завдання і ситуації. Практикум. К.: Знання-Прес, 2003.
26. Кузьмінський А.І. Педагогіка: Підручник. К.: Знання, 2007.
27. Мойсеюк Н.С. Педагогіка: Навч. посібник. Реком. для студ. ВНЗ. К., 1999.
28. Нова Українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. К., 2016. 34 с.
29. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І.А.Зязюна. 2-ге вид., доп. К.: Вища школа, 2004. 422 с.
30. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. / Укл. О.Є. Антонова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.
31. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. К.: Радянська школа, 1977. Т.3. 670 с.
32. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителю // Вибрані твори: В 5 т. Т.2. К.: К.: Радянська школа, 1976. 574 с.
33. Фізелі О. Букварі для початкових шкіл Закарпаття другої половини ХІХ – початку ХХ століття: структурно-змістові особливості. Професійна підготовка фахівців у системі дошкільної та початкової освіти в умовах полікультурного середовища: теоретико-практичний

- аспект: монографія / Кобаль В.І. та колектив авторів / За заг. ред. Кобаля В. І. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2020. 442 с. с. 47-70.
34. Фізеші О., Гафинець І. Педагогіка та методика початкової освіти України у наукових дослідженнях (поч. ХХІ ст.). *Міжнародний науковий журнал «ОСВІТА І НАУКА»* / ред. кол.: Т.Д. Щербан (гол.ред.). Мукачево-Ченстохова: РВВ МДУ; Гуманістично-природничий університет ім. Яна Длугоша в місті Ченстохові, 2023. Вип. 1(34). 258 с. С. 154-162.
  35. Фізеші О.Й. Актуалізація ретродосвіду початкової школи Закарпаття в умовах реформування освіти України. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Херсон: ХДУ, 2018. Випуск 81. Т.3. 256 с. С. 41–45.
  36. Фізеші О.Й. Дидактика як навчальна дисципліна: особливості підготовки майбутніх викладачів педагогіки до викладання. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі : збірник тез доповідей III Всеукраїнської науковопрактичної Інтернет-конференції, 6 листопада 2020 р., Мукачево* / Ред.кол.: Т.І.Бондар (гол.ред.) та ін. Мукачево : МДУ, 2020. 365 с. С. 200-202.
  37. Фізеші О.Й. Ідеологізація змісту початкової освіти в школах Закарпаття радянського періоду (1945 – 1950 рр.). *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Херсон: ХДУ, 2017. Випуск 75. 496 с. С.47–53.
  38. Фізеші О.Й. Організаційно-педагогічне реформування початкової школи в процесі приєднання Закарпаття до Радянської України. *Наука і освіта*. Одеса, 2017. №4. 188 с. С.172-180.
  39. Фізеші О.Й. Організація початкової освіти в Закарпатті (друга половина ХІХ-початок ХХ ст.). *Інноваційна педагогіка*. Вип. 41. Т.1. 2021. 142 с. С. 30-35.
  40. Фізеші О.Й. Особливості викладання дидактики в системі підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. Науковий журнал. Випуск 26. Одеса, 2020. С. 24-27.
  41. Фізеші О.Й. Підручникотворення в Закарпатті другої половини ХІХ століття: передумови та особливості. *Інноваційна педагогіка*. Науковий журнал. Випуск 55. Том 3. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 192 с. С. 27-30.:
  42. Фізеші О.Й. Початкова освіта Закарпаття у 50-80-их роках ХХ століття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Вип. 1(40). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. 318 с. С.306-309.
  43. Фізеші О.Й. Початкова школа на Закарпатті (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.): монографія. Ужгород, 2015. 528 с.

44. Фізеші О.Й. Початкова школа як система: історіографія поняття. *Збірн. наук. праць. Педагогічні науки*. Вип. 67. Херсон: ХДУ, 2015. 496 с. С.47–53.
45. Фізеші О.Й. Ретроспектива становлення закладів початкової освіти в Закарпатті (XIX-XXI ст.): передумови, особливості, тенденції. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка і психологія*. Мукачево: Вид-во МДУ, 2020. Вип. 1(11)'. 2020. С. 49 - 52.

Інформаційне забезпечення

46. www.mon.gov.ua
47. www.osvita.ua
48. www.zakinppo.org.ua
49. <https://nus.org.ua/>
50. <https://osvitoria.media>

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

Навчальне видання

О.Й.Фізеші

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ:
КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ**

Навчальне видання

Тираж 30 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>